


Kā saprast cilvēku ar autismu



Klīniskā psiholoģe
Zane Kronberga



Autisma pamatproblēmas:

- n Grūtības ar sociālo interakciju, grūti saprast sociālās situācijas;
(kā rīkojas citi un kā jārikojas man)
- n Valodas un komunikācijas grūtības;
(grūti saņemt un nodot informāciju)
- n Grūtības pielāgoties jaunām situācijām, vienveidīgas intereses, darbības.



Autisma cēloņi:

- n Autisms ir neirobioloģisks traucējums
- n Biežāk atklātie iemesli ir ģenētiski
- n NAV stresa, audzināšanas, vides, vecāku, traumatisku pārdzīvojumu vaina.
- n Smadzenes informāciju uztver un apstrādā savādāk.

Prāta (domāšanas) teorija

The Theory of Mind



“Ja bites būtu lāči,
Bet bite būtu es...”



Prāta (domāšanas) teorija

The Theory of Mind

- n Spēja saprast, ka citam cilvēkam ir prāts, un viņa prātā ir kaut kas cits, nekā manējā.
- n Spēja iedomāties sevi cita cilvēka vietā, iztēloties viņa domas un jūtas, un prognozēt viņa uzvedību.



“Normāla” sociālo prasmju attīstība

- n Mēs piedzimstam ar dabas dotu attīstības “programmu”.
- n Noteiktā laikā bērns ir gatavs veidot jaunas sociālās prasmes – tieši tāpat kā noteiktā laikā ir gatavs piecelties kājās un staigāt.



Spēja veidot acu kontaktu

Jau jaundzimis bērns vairāk uzmanības pievērš cilvēku sejai, jo sevišķi – acu zonai



Zīdaiņu spēja imitēt sejas izteiksmes

Jau ļoti mazam bērnam ir dabas
dota spēja imitēt



Vienotā uzmanība (Joint attention)

Spēja saprast, uz ko skatās otrs cilvēks.



Vienotā uzmanība

Arī – cita cilvēka uzmanības pievēršana ar skatienu vai norādošu žestu.



Vienotā uzmanība

Palīdz bērnam iegūt zināšanas
no pieaugušā



Iztēlošanās spēles

Ja es spēju paskatīties uz pasauli ar
cita acīm, es spēju arī iedomāties, kā
tas ir: būt princesei, pavāram,
mammai, ārstam, vai kaķim...



Draudzēšanās

Dalīties priekos un bēdās es spēju tad, ja es zinu, ka otrs cilvēks jūt un domā kaut ko citu nekā es.



Mānīšanās un maldīšanās

Tikai tad, ja es zinu, ka mēs katrs uz pasauli raugāties savādāk, es spēju apzināti runāt nepatiesību.

Saprast, ka citi mānās.

Un saprast, ka arī es varu maldīties.



Saskarsmes grūtības cilvēkiem ar autismu:

- n Traucēta “vienotā uzmanība” (*joint attention*)
- n Grūti saprast “domāšanas teoriju”
- n Grūti “nolasīt” un izmantot žestus, mīmiku
- n Nesaprot savas / citu emocijas
- n Trūkst izpratnes par attiecību veidošanu
- n Grūti izprast sociālās situācijas



Cilvēkiem ar autismu ir īpatnības arī:

- n Kognitīvajā sfērā;
- n Sensorās informācijas apstrādes īpatnības.



Autismam raksturīgās īpatnības (Rapin & Tuchman, 2008)

- n Traucējumi variē no viegliem līdz ļoti smagiem.
- n Izpausmes atšķiras, atkarībā no vecuma, intelekta līmeņa, papildus problēmām (piem. UDS), rakstura, vides...



Intelekts

- n Ļoti variē, nav kopumā definējams
- n No smagiem traucējumiem (zemu funkcionējošs autisms) līdz caurmēra IQ un pat ģenialitātei (augstu funkcionējošs autisms).
- n Dažādu spēju profils:
- n Visbiežāk neverbālās spējas ir augstākas nekā verbālās spējas
- n Bieži (visos intelekta līmeņos) ir pastiprināta detaļu atmiņa.



Ekspresīvā valoda

n Samazināta

- n Valoda attīstās vēlu vai neattīstās vispār;
- n Bieži vien mazulis sāk runāt dažus vārdus (reizēm neparastus), bet 1,5 – 2 gadu vecumā valoda pazūd.
- n Bieži traucēta artikulācija, gramatika.

n Palielināta

- n Daudz un nesaprotami runā “savā valodā” vai arī ir labi veidoti, bieži perseveratīvi teikumi, perseveratīvi jautājumi.



Ekspresīvā valoda

- n Valodu izmanto savādāk
- n Neizprot valodas komunikācijas mērķi.
- n Valodai ir dažādas īpatnības
- n Eholālijas (“atbalss runa”): atkārto tikko dzirdēto, vai atkārto sen dzirdētus vārdus, frāzes.



Valodas sapratne

- n Traucēta
 - n Vienmēr traucēta maziem bērniem (pat tad, ja ekspresīvā valoda ir adekvāta);
 - n Grūtības ar atvērtajiem jautājumiem (grūti atbildēt pat uz jautājumiem, uz kuriem zina atbildes; atbild “garām”).
 - n Bieži grūtības ar metaforām, vārdu pārnestajām nozīmēm, ironiju, jokiem utt.

Arī visus šos izteicienus bērni uztver burtiski:



- n “Zaķīt, nāc pie tāfeles!”
- n “Mīļie draugi, atveriet burtnīcas!”
- n “Es tev ausis noraušu!”
- n “Tu mani kapā iedzīsi!”



Uzmanība

n Pastiprināti koncentrējas (“overfocus”)

- n Ļoti ilgu laiku var koncentrēties uz paša izdomātām aktivitātēm;
- n Neparasta izturība pret monotonām darbībām.

n Nenoturīga

- n Dezorganizēts, koncentrēties var tikai īsu brīdi, īpaši aktivitātēm, ko ierosina kāds cits.



Atmiņa

n Pavājināta n Traucēta procesuālā atmiņa.

n Īpaši laba

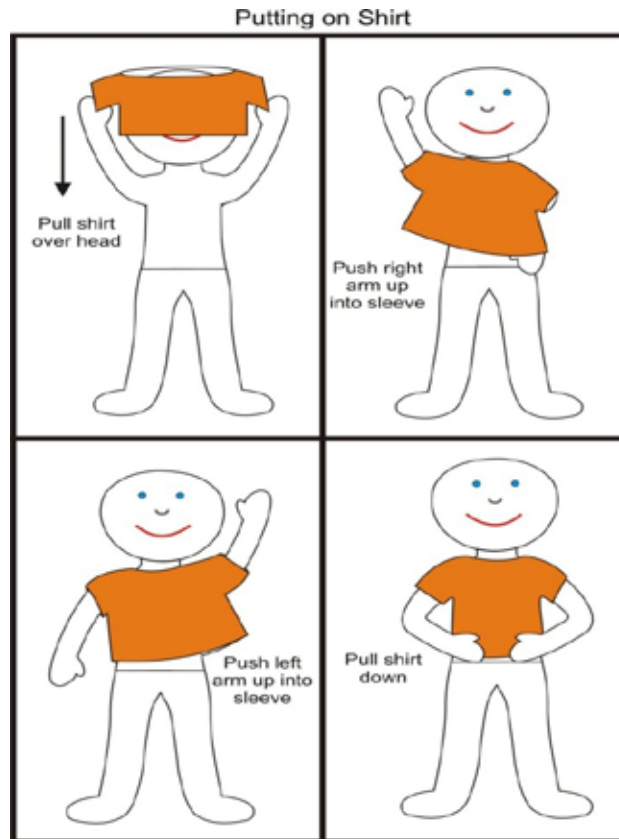
n Bieži vien īpaši labi atceras:
mūziku, burtus, skaitļus,
kartes, runas frāzes, attēlus,
neparastas detaļas u.c.

Procesuālā mācīšanās (procedural learning):



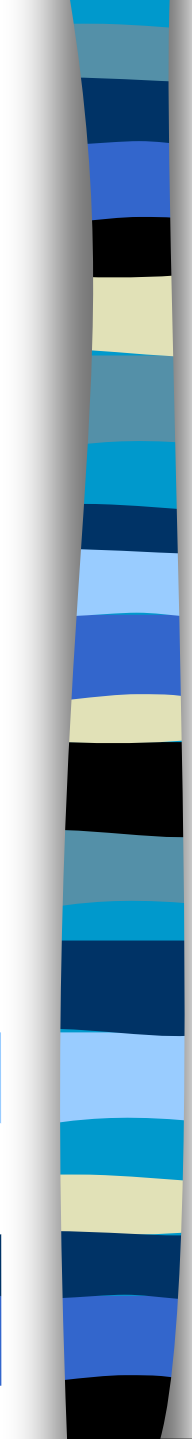
- n Neapzināta mācīšanās; iegaumējot darbību secību, procesu. Atmiņas par to, “kā lietas dara”.
- n Traucētas procesuālās mācīšanās dēļ bērniem ir grūti iemācīties pašaprūpes iemaņas.

Ja atmiņā vieglāk paliek vizuāli fakti -



©Your Therapy Source Inc www.YourTherapySource.com

pārvērtiet
“darbību”
vizuālos
faktos!



Sensomotorie simptomi

(traucēta sensorās informācijas apstrāde)

- n Redzes, dzirdes, taustes, garšas un smaržas informāciju smadzenes uztver un apstrādā savādāk.
- n Jebkuru maņu uztvere var būt saasināta vai pavājināta.
- n Katram cilvēkam tas var būt individuāli.



Pieskārieni, tauste

n Pazemināts
jutīgums

n Nejūt aukstumu un sāpes,
savaino sevi.

n Tiecas pēc dziļa spiediena.

n Paaugstināts
jutīgums

n Nevar izturēt dažus
audumus, faktūras, arī
ēdienus



Redze

n Pazemināts
jutīgums

n Traucēta seju atpazīšana

n Paaugstināts
jutīgums

n Pastiprināti ievēro detaļas

Stīvens Viltšairs (Stephen Wiltshire)





Dzirde

n Pazemināts
jutīgums

n Paaugstināts
jutīgums

n Nereaģē uz skaņām, balsi;

n Slikti izšķir balss toni,
intonācijas.

n Nepanes troksni, nevar
izturēt dažu frekvenču
skaņas.

n Diezgan bieži ir absolūtā
dzirde.



Garša, oža

n Pazemināts
jutīgums

n Cenšas cilvēkus vai lietas
paostīt, nolaizīt.

n Paaugstināts
jutīgums

n Ekstrēmi izvēlīgi pret
ēdieniem.



Savādāka uztvere var radīt arī savādākas spējas

... Redz skaitļus savā prātā

... “redz” reizrēķinu

... galvā brīvi rēķina ar astoņciparu skaitļiem



... Un savādākas intereses

... Zina abinieku latīniskos nosaukumus,

... Attālumu kilometros starp praktiski visām Latvijas pilsētām



Literatūra

- n Templa Grendina (Temple Grandin), Ketrina Džonsone “Kā saprast dzīvniekus”, 2005.
- n Elena Notboma “10 lietas, kas jāzina par bērniem ar autismu”, 2005.
- n Marks Hedons “Savādais atgadījums ar suni naktī”, 2005.
- n Donna Williams, “Autism and Sensing. The Unlost Instinct”, 1998.
- n Sean Barron, Judy Barron, “There's a Boy in Here: Emerging from the Bonds of Autism”
- n www.autisms.lv